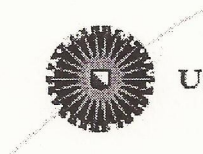

NME en de nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur'
eerste analyse

Dieuwke Hovinga

Universiteit Utrecht

Analyse NME en de nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur' in opdracht van en gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, directie Natuurbeheer, in het kader van de uitvoering van het onderzoek *NME tot 2010; fase 1-deelrapportage 1*.

Auteursrecht voorbehouden
© 2002 Universiteit Utrecht

Groep NME Onderwijs en Onderzoek
Leerstoelgroep Didactiek van de Biologie
Universiteit van Utrecht
Princetonplein 5
3684 CC Utrecht

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Onderzoekstraject NME tot 2010	3
3. NME en de nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur'	4
3.1 Het leergebied NME	4
3.2 De nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur'	6
4. Nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur' nader beschouwd	7
5. NME in de nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur'	11
5.1 NME en interactief natuurbeleid	11
6. Op weg naar bouwstenen voor <i>NME tot 2010</i>	13
Literatuur	17

1. Inleiding

Gezien huidige ontwikkelingen op het gebied van natuur- en milieu-educatie¹ (NME), natuurbeleid², leren³ en interactieve beleidsontwikkeling ontstaan voor actoren uit de NME-sector vernieuwende mogelijkheden (qua taken en doelgroepen) én kansen voor verdere professionalisering (qua leerinhouden en didactiekontwikkeling). Echter de genoemde ontwikkelingen zijn eerder complex dan eenduidig en worden gekenmerkt door een hoge mate van dynamiek. Dit betekent dat het niet zonder meer vanzelfsprekend is dat NME-actoren een antwoord kunnen formuleren op deze ontwikkelingen.

De dynamiek in het werkveld nodigt NME-actoren impliciet uit te reflecteren op huidige taken en verantwoordelijkheden waarna de eigen functie en positie opnieuw dienen te worden bepaald. Omdat de ontwikkelingen zich in een kort tijdsbestek én in een hoog tempo hebben voltrokken (en voltrekken), heeft deze heroriëntatie bij verschillende actoren geleid tot verwarring over de spilactiviteiten van de organisatie.

Dit speelt bijvoorbeeld in relatie tot het thema 'duurzaamheid.' Gezien de (politieke) aandacht voor dit thema en daaraan gekoppelde financieringsstromen, is bij NME-actoren onzekerheid ontstaan over het belang van en/of de mogelijkheden voor het behoud van huidige leerinhouden (zoals ecologische basisvorming), activiteiten (zoals veldwerk) en de daarvoor ontwikkelde expertises.

Omdat duurzaamheid het leergebied van NME verbreedt met de tijdsdimensie⁴ worden huidige NME-doelen, -inhouden en werkvormen aangevuld met -en niet vervangen door- inhouden (zoals intergenerationele rechtvaardigheid) en werkvormen (zoals het werken met toekomstbeelden) die sterk zijn gerelateerd aan het thema duurzaamheid. Dit betekent dat NME-actoren opnieuw de keuzen moeten kunnen maken voor hun huidige activiteiten en expertises, indien deze een waardevolle bijdrage leveren aan bestaande NME-doelen en -inhouden. Op deze wijze kunnen huidige leerlijnen ook in de toekomst worden gewaarborgd.

Vernieuwende ontwikkelingen kunnen verder tot vragen leiden over de huidige expertise en het lopende beleid van de organisatie. Waarschijnlijk dienen zaken in de organisatie te veranderen en dient opnieuw expertiseontwikkeling plaats te vinden. Deze veranderingen kunnen daadwerkelijk plaatsvinden indien betrokkenen op basis van nieuwe kennis⁵ het handelen willen en kunnen verbeteren in de situaties die daarom vragen. Dit betekent dat in de betrokken NME-praktijken leerprocessen op gang dienen te worden gebracht waardoor vernieuwende ontwikkelingen kunnen worden gerealiseerd. Deze leerprocessen blijven meestal impliciet en ontstaan door de dynamiek van de praktijk, waarbij organisaties veelal ondersteuning zoeken bij externe (ervarings)deskundigen.

De huidige ontwikkelingen hebben eveneens een weerslag op de beleidsontwikkeling van NME. Immers ook op beleidsniveau etaleren zich nieuwe mogelijkheden (zoals interactieve beleidsontwikkeling) zonder dat geheel duidelijk is op welke wijze deze kunnen worden

¹ Zoals de inhoudelijke verbreding met het thema 'duurzaamheid'.

² Het kabinet kiest in de nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur' voor een verbreding van het natuurbeleid; zie paragraaf 3.2.

³ Zoals een sociaal-constructivistische en/of cultuur-historische benadering van leren en kennisontwikkeling.

⁴ Het centrale thema in NME is leefbaarheid. In 'goede' NME wordt dit thema benaderd vanuit het hier en nu en elders. Duurzaamheid voegt vervolgens de tijdsdimensie toe (verleden-heden-toekomst) aan het zoekproces naar wat leefbaarheid inhoudt (Lijmbach et al. 2000, p. 69 ev.). Gezien deze inhoudelijke verbreding kan het centrale thema in NME worden omschreven als 'duurzame leefbaarheid.'

⁵ Het betreft (ervarings)kennis, inzichten en vaardigheden.

geoperationaliseerd en waarvan bovendien de consequenties niet volledig kunnen worden overzien.

2. Onderzoekstraject NME tot 2010

Gezien de genoemde aspecten zijn er vragen bij de opdrachtgever⁶ omtrent de wijze waarop aan NME-beleid de komende jaren inhoud en vorm kan worden gegeven. De opdrachtgever wil enerzijds de NME-sector ondersteunen in de zoektocht naar goede antwoorden op de gesignaleerde ontwikkelingen. Anderzijds relateert de opdrachtgever het NME-beleid tot 2010 aan de beleidsnota *Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur (NVM)* en het programma *Leren voor Duurzaamheid* en ziet NME als één van de instrumenten die kunnen worden ingezet om het huidige natuurbeleid te realiseren.

Dit betekent dat de opdrachtgever met *NME tot 2010* beoogt het handelen van (groepen) mensen in hun (beroeps)praktijk te veranderen. Het betreft een verdere professionalisering van concrete NME-praktijken én veranderingen in (beroeps)praktijken van betrokkenen bij natuurbeleid (terreinbeheer, overheden, maatschappelijke organisaties, et cetera). Hierbij is impliciet gekozen voor een instrumentele benadering van NME en natuurbeleid. Een instrumenteel beleidsperspectief blijkt echter in onze complexe, pluriforme en dynamische samenleving niet goed meer te functioneren, waardoor de werking van beleid uitblijft (zie paragraaf 4). Daarentegen komt een interactieve benadering van beleidsontwikkeling en -realisatie beter tegemoet aan de huidige situatie. Daarom is in dit document gekozen voor een interactief beleidsperspectief; de vraagstellingen die aan het onderzoek ten grondslag liggen, worden vanuit dit perspectief uitgewerkt. Op deze wijze wordt beoogd de effectiviteit en doorwerking van NME en het NME-beleid in concrete (beroeps)praktijken te vergroten.

Het onderzoekstraject *NME tot 2010* bestaat uit drie deeltrajecten, te weten:

Deeltraject 1: NME en de nota *Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur*: een analyse.

Deeltraject 2: NME en *Leren voor Duurzaamheid* op weg naar 2010: verworvenheden en kansen.

Deeltraject 3: De betekenis van een *Nationaal Natuureducatie Centrum* voor NME en het NME-werkveld.

Deze rapportage is een onderdeel van deeltraject 1 en betreft een eerste analyse van de relatie tussen NME, de NME-sector en de nota NVM. De opdrachtgever wil graag inzicht in de inhoud van de nota NVM waarin de ecologische samenhang tussen natuur, milieu en samenleving tot uitdrukking komt en daarom van belang zijn voor het denken over natuur en natuurbeleid. Verder heeft de opdrachtgever gevraagd te beoordelen welke competenties worden gevraagd van de in de nota genoemde doelgroepen, te bepalen of er lacunes zijn en te beoordelen in hoeverre NME hieraan een bijdrage kan leveren. De analyse dient te resulteren in bouwstenen voor het NME-beleid tot 2010.

Om de relatie tussen NME, de NME-sector en de nota NVM nader te kunnen bepalen, wordt in paragraaf 3 een korte beschrijving gegeven van het leergebied NME en van de inhoud van de nota NVM. In paragraaf 4 wordt de inhoud van de nota NVM nader beschouwd om te kunnen beoordelen of aspecten uit de nota de werking van natuurbeleid kunnen belemmeren. In paragraaf 5 wordt vervolgens de functie van NME in de nota NVM

⁶ Deze staan beschreven in :

- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 2002. *Verzoek onderzoek naar NME tot 2010 in het kader van het nieuwe natuurbeleid*. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 2002. *Opdracht onderzoek NME tot 2010*. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

geanalyseerd, waarna deze wordt geherinterpreteerd vanuit een interactief beleidsperspectief. In paragraaf 6 ten slotte wordt een aanzet gegeven voor de invulling van *NME tot 2010* door -op basis van de resultaten van deze eerste analyse- bouwstenen te formuleren voor het NME-beleid.

Het advies zal worden voorgelegd aan de opdrachtgever en aan de leden van de door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij voorgestelde begeleidingscommissie. Gevraagd wordt een kritische reactie op de analyse te formuleren. Op basis daarvan zal nader onderzoek plaatsvinden. De resultaten van het vervolgonderzoek staan beschreven in deelrapportage 2 en levert de opdrachtgever definitieve bouwstenen voor *NME tot 2010*.

3. NME en de nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur'

Om de verhouding tussen NME en de nota NVM nader te kunnen omschrijven en te kunnen bepalen in hoeverre NME een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid, wordt een beschrijving gegeven van NME en wordt de inhoud van de nota NVM kort samengevat.

3.1 Het leergebied NME

NME is als educatie gericht op de persoonvorming van mensen in een maatschappelijke context. Het betreft het toerusten van mensen op een autonome en verantwoorde deelname aan maatschappelijke praktijken. Dit betekent dat geen extern doel, zoals een concrete gedragshandeling, aan de betrokkenen kan worden opgelegd. De handelingskeuze die betrokkenen uiteindelijk maken kan wel een mogelijk resultaat van educatie zijn (Lijmbach et. al. 2000).

Het individuele en collectieve handelen van mensen -en dus ook het functioneren van overheden, organisaties, ondernemingen, et cetera- wordt niet alleen bepaald door bekwaam- en vaardigheden die individueel of collectief inzetbaar zijn, even zo goed wordt het handelen beïnvloed door waarden, passie, motivatie en sensitiviteit. In het gehele proces spelen drie factoren een rol (vergelijk Perkins et al. 2000):

1. Wilskracht: individuen, organisaties en grotere sociale verbanden *willen* natuur en milieu meewegen in de keuzen die zij maken en daar naar handelen.
2. Sensitiviteit: individuen, organisaties en grotere sociale verbanden *zijn alert op* situaties waarin natuur en milieu kunnen worden meegewogen en *weten* wanneer zij daar naar kunnen handelen.
3. Competentie: individuen, organisaties en grotere sociale verbanden *zijn* -al dan niet gezamenlijk- *in staat* om op een weloverwogen en verantwoorde wijze keuzen te maken en *kunnen* vervolgens daar naar handelen.

In NME dienen de drie factoren tot uitdrukking te worden gebracht. Het gaat om de ontwikkeling van waarden, (ervarings)kennis, inzichten en vaardigheden waarmee betrokkenen (individueel en collectief) weloverwogen handelingskeuzen kunnen en willen maken op het gebied van natuur en milieu én de implicaties van deze keuzen weten te concretiseren in dagelijkse (beroeps-) praktijken. Omdat wordt beoogd (de inzetbaarheid van) de handelingsmogelijkheden van betrokkenen te vergroten, dienen de NME-activiteiten betekenisvol (functioneel) te zijn voor de (beroeps)praktijken waarin of ten behoeve waarvan de betrokkenen (vrijwillig) werkzaam zijn of meer algemeen handelen.

In het leergebied NME staat het thema 'duurzame leefbaarheid' centraal. Het betreft een zoektocht naar criteria voor de kwaliteit van het leven en de leefomgeving (nu en in de toekomst) en reflecteert op de interpretaties van de samenhang tussen natuur, milieu en samenleving. In NME dienen tot uitdrukking te worden gebracht de relaties tussen mensen (collectief gezien) en de natuur én de wijze waarop relaties tussen mensen onderling van invloed zijn op huidige natuur- en milieukwesties.

Op basis hiervan kunnen voor het leergebied NME algemene doelen en leerinhouden worden geformuleerd. Als abstracte omschrijving zijn deze echter niet bruikbaar voor concrete NME-praktijken. De doelen en leerinhouden dienen met betrokken NME-actoren te worden gecontextualiseerd in en voor de betreffende NME-praktijken, waarna een nadere uitwerking kan volgen.

Algemene doelen en leerinhouden van NME⁷

1. Het gaat om het verwerven van waarden, kennis, inzichten en vaardigheden die niet alleen met het hoofd gekend worden, maar ook in hart en handen aanwezig zijn. Het gaat uiteindelijk om een weten waarin waarderen, denken en handelen met elkaar in overeenstemming zijn en een bepaalde mate van sensitiviteit is ontwikkeld voor het gebruik hiervan.

In dit verwervingsproces staan de volgende leerinhouden centraal:

- a. Ecologische basisvorming
- b. Maatschappelijke basisvorming
- c. Samenhang tussen natuur, milieu en samenleving

2. Reflectie op verschillende en soms conflicterende interpretaties van en oplossingsrichtingen voor duurzame leefbaarheidsvraagstukken/natuur- en milieukwesties.

In dit reflectieproces staan de volgende leerinhouden centraal:

- a. Concepten -en hun onderlinge samenhang- die gerelateerd zijn aan duurzame leefbaarheidsvraagstukken/natuur- en milieukwesties
- b. Morele principes met betrekking tot natuur, milieu en samenleving
- c. Handelingsperspectieven

3. Het bevorderen van respect voor en inzicht in het pluralistische karakter van onze samenleving. Respect en inzicht bieden mensen handvatten om op een constructieve wijze problemen die uit pluralisme voortkomen, tegemoet te treden. Het gaat om inzicht in het feit dat binnen een pluriforme samenleving verschillende opvattingen naast elkaar bestaan en dat mede op basis van nieuwe kennis, ervaringen en inzichten deze opvattingen aan verandering onderhevig zijn.

In dit verwervingsproces staan de volgende leerinhouden centraal:

- a. Waarden en normen met betrekking tot natuur, milieu en samenleving
- b. Morele dilemma's
- c. Belangentegenstellingen en de achterliggende visies en denkkaders
- d. Morele sferen in verschillende beroeps- en meer algemeen handelingspraktijken

⁷ Ontleend aan Lijmbach, S., M. Broens & D. Hovinga in samenwerking met M. Margadant- van Arcken. 2000. *Duurzaamheid als leergebied; Conceptuele analyse en educatieve uitwerking*. Utrecht: CDß press vol. 36. p. 73 en verder.

4. Het bevorderen van het vermogen om zorgzaam te kunnen en willen handelen in duurzame leefbaarheidsvraagstukken/natuur- en milieukwesties. Zorgzaam handelen richt zich direct op dat wat concreet gedaan kan worden op individueel en collectief niveau. Uit zorgzaam handelen blijkt waarvoor we staan, wat we belangrijk achten, wat voor ons goede redenen zijn en dus met andere woorden wat voor ons gerechtvaardigd is (vergelijk Smeyers 1996).

In dit verwervingsproces staan de volgende leerinhouden centraal:

- a. Samenhang tussen zorgen voor jezelf, de ander, toekomstige generaties en de ons omringende levende en niet-levende werkelijkheid.
- b. Handelingsperspectieven
- c. Procedurele kennis
- d. Waarden, normen, morele principes en maatschappelijke vooronderstellingen

3.2 De nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur'

De hoofddoelstelling van het natuurbeleid staat in de nota NVM als volgt omschreven:

Hoofddoelstelling natuurbeleid

Behoud, herstel, ontwikkeling en duurzaam gebruik van natuur en landschap, als essentiële bijdrage aan een leefbare en duurzame samenleving (p.11).

De doelstelling wordt opgevat als een internationale en culturele opdracht; het gaat om natuur en landschap voor en door mensen. Met 'natuur voor mensen' wordt bedoeld dat natuur moet aansluiten bij de wensen van mensen en goed bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar moet zijn. 'Mensen voor natuur' betekent dat natuur door mensen beschermd, beheerd, bewerkt en ontwikkeld wordt (p.9).

Drie motieven spelen hierbij een rol (p.11):

1. Beleefbaarheid: een mooi land om te wonen en te werken.
2. Diversiteit (intrinsieke waarde van natuur): een goede bescherming van planten, dieren en karakteristieke gebieden.
3. Bruikbaarheid: een duurzaam gebruik van essentiële voorraden als water, ruimte en biodiversiteit.

In de nota worden in paragraaf 2.2 huidige beleidsknelpunten (bijvoorbeeld ten aanzien van de realisatie van de EHS) en in paragraaf 2.3 kansen (zoals koppeling van economische groei aan een versterking van natuur en milieu) voor toekomstig beleid beschreven. In paragraaf 2.4 is de balans opgemaakt, waarna samenvattend wordt gesteld dat met de nota NVM wordt beoogd (p. 16 en verder):

1. De realisatie van de EHS met kracht voort te zetten en op onderdelen te versterken (natter, verbinden, vergroten).
2. Versterking van de landschappelijke identiteit (krachtiger en groener) en kwaliteit én het voortzetten en verder uitbouwen van het beleid met betrekking tot groen om de stad. Daarbij wordt sterk ingezet op meervoudig ruimtegebruik en een ontwikkelingsgerichte landschapsaanpak.
3. Versterking van duurzaam gebruik en behoud van biodiversiteit.

Deze inhoudelijke ambities worden in de nota in vijf onderling samenhangende perspectieven uitgewerkt.

Om deze ambities te kunnen realiseren, stelt het kabinet dat de verantwoordelijkheid voor natuur in de samenleving breed dient te worden opgepakt. Een betere kwaliteit van de leefomgeving en een zorgvuldig gebruik van essentiële voorraden begint bij burgers, ondernemers en maatschappelijke organisaties. Volgens het kabinet ontlenen burgers,

ondernemers en maatschappelijke organisaties aan natuur zowel rechten als plichten. Het kabinet ziet dan ook als een belangrijke opgave om de samenleving in al haar geledingen te betrekken bij natuurbeleid, het natuurbewustzijn in de samenleving te vergroten, de samenleving aan te spreken op de eigen verantwoordelijkheid voor natuur en landschap én het beleid breed maatschappelijk te verankeren (p. 9 e.v.).

Het kabinet kiest daarom voor een verbreding van het natuurbeleid. Deze verbreding geldt in meerdere opzichten. Op de eerste plaats richt het natuurbeleid zich niet alleen op de intrinsieke waarden, maar ook op de belevings- en gebruikswaarden van natuur. Ten tweede beperkt het natuurbeleid zich niet tot de EHS, maar richt zich eveneens op de directe leefomgeving van mensen. Ten derde dient natuur een verantwoordelijkheid te zijn van zowel de overheid als bestuurlijke en maatschappelijke partners, bedrijfsleven en burgers. Dit betekent een verbreding en een versterking van doelgerichte samenwerkingsrelaties met betrokken actoren om het natuurbeleid te kunnen realiseren.

In het beleidsprogramma van de nota (p. P-1 e.v.) wordt dit laatste aspect nader uitgewerkt door taken (rollen) en verantwoordelijkheden te formuleren voor verschillende actoren (overheden, bedrijfsleven, een aantal bedrijfssectoren, terreinbeheerders en overige partners in natuurbeheer).

Volgens de nota vraagt de verbreding van het natuurbeleid om een verinnerlijking van het natuurbelang. Natuur moet naar het hart van de samenleving. Natuur moet steviger worden verankerd in harten van mensen en in beslissingen van burgers, ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden (p. 28). Dit omdat de achterliggende oorzaken van de achteruitgang van natuur en landschap vaak zijn gelegen in het handelen van mensen. Het is daarom goed het beleid meer te richten op het mobiliseren van betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor de natuur in alle geledingen van de samenleving (p. 28).

4. Nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur' nader beschouwd

Bij een nadere beschouwing van de nota zijn de volgende aandachts- en/of knelpunten van belang met het oog op de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid.

Van een instrumenteel naar een interactief beleidsperspectief

In de huidige situatie wordt de inhoud en vormgeving van natuurbeleid met name op beleidsniveau bepaald, al dan niet gebaseerd op ontwikkelingen in de wetenschap. Dit resulteert in algemeen geformuleerde en van bovenaf bepaalde beleids- en educatiedoelen. De beleidsopvatting is helder en komt in de nota NVM tot uitdrukking. De opvatting is gebaseerd op het lineaire model waarin verschillende actoren duidelijk gescheiden taken en rollen hebben. Klop & Le Rütte (2002, p. 6.) formuleren dit als volgt:

In dit model produceren disciplinegerichte academische onderzoeksinstellingen de nieuwe kennis (inzichten en ontwerpen), die via gerichte vertalings- en verspreidingactiviteiten (voorlichting) beschikbaar komt voor economisch gebruik (innovatie) 'op de werkplek'. Het onderwijs dient om nieuwe bekwaamheden aan te leren die van belang zijn voor dit nieuwe gebruik. De sociale instrumenten voorlichting en onderwijs worden beschouwd als 'transfer' voorzieningen vanuit onderzoek en beleid in de richting van werkenden en werkenden in opleiding.

De instrumentele beleidsopvatting is ook zichtbaar in deeltraject 1 van dit onderzoek. De opdrachtgever vraagt om vanuit het centraal bepaalde beleid (de nota NVM) competenties te formuleren voor betrokken doelgroepen. Het betreft competenties die nodig zijn om het beleid te kunnen realiseren. Vervolgens dient te worden beoordeeld in hoeverre NME een bijdrage kan leveren aan competentieontwikkeling bij deze doelgroepen.

Deze instrumentele visie op beleidsontwikkeling en -realisatie gaat uit van causale relaties en vooronderstelt dat natuur, de samenleving en het gedrag van mensen door middel van regels maakbaar zijn. Een beleid van regelen zou echter alleen mogelijk zijn indien er helderheid en overeenstemming is over feiten, belangen en waarden, er verder geen kennisvragen aanwezig zijn en er draagvlak is bij alle betrokkenen die het handelen willen en kunnen veranderen (vgl. Derksen et al. 2002. p. 12 e.v.).

Gezien onze huidige complexe en pluriforme samenleving die gekenmerkt wordt door een hoge mate van dynamiek, voldoet dit model echter niet meer. Hiervoor zijn onder meer de volgende redenen te geven:

In de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid spelen een diversiteit in natuurbeelden en in opvattingen over (natuur)feiten en (natuur)waarden, conflicterende belangen en oplossingsrichtingen een rol. Het pluriforme en dynamische karakter van onze samenleving komt hierin duidelijk tot uitdrukking. Bovendien wordt in de nota NVM gebruik gemaakt van multi-interpretabele concepten (zoals natuur, landschap, duurzaamheid, bruikbaarheid en beleefbaarheid) en zijn de wensen van mensen in relatie tot natuur mede als uitgangspunt voor beleid geformuleerd. Dit betekent dat er op voorhand geen helderheid en overeenstemming zal bestaan over de betekenis van concepten én over feiten, belangen en waarden. Hierdoor bestaat er onduidelijkheid over de grootte van het draagvlak en zal de werking van instrumenteel bepaald natuur- en milieubeleid uitblijven.

Op de tweede plaats is kennis⁸ (en dus ook materialen en instrumenten) niet zo maar vanuit de ene in de andere (beroeps)praktijk hanteerbaar. Sterker nog: wil kennis in een bepaalde praktijk betekenisvol en hanteerbaar zijn, dan dienen betrokkenen hieraan betekenis te geven in en voor de eigen praktijk. Met andere woorden: de kennis dient in de eigen praktijk te worden gecontextualiseerd. In dit proces speelt de praktijkkennis van de betrokkenen eveneens een belangrijke rol, waardoor de 'top-down ingebrachte' kennis zal veranderen.

Op de derde plaats is de legitimiteit van het handelen van de overheid niet langer vanzelfsprekend. Zij heeft in toenemende mate te maken met mondige burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties, die haar autoriteit niet zonder meer accepteren (Derksen et al. 2002. p.4). Dit betekent dat betrokkenen het beleid van de overheid eerder kritisch zullen volgen dan dat zij dit zonder meer zullen uitvoeren.

Onder meer op basis van bovenstaande argumenten is in verschillende publicaties (Aarts 1998., Raad voor het Landelijk Gebied 1998., 2001., Derksen et al. 2002., Klop & Le Rütte 2002.) (impliciet) gewezen op het belang van interactieve beleidsontwikkeling en -realisatie.

De essentie van interactieve beleidsvorming wordt in Derksen et al. (2002. p. 10) omschreven als 'de organisatie en facilitatie van een proces waarin belanghebbenden al lerend en onderhandelend tot beleid/oplossing komen dat voor hen acceptabel is.' Dit betekent dat beleidsdoelen in het interactieproces tot stand komen en dat slechts een beperkte sturing van de overheid mogelijk is.

Terwijl in de instrumentele benadering het accent wordt gelegd op kennisspreiding, gaat het in de interactieve vorm om kennisontwikkeling (constructie); betrokkenen brengen hun specifieke expertise in om gezamenlijk op zoek te gaan naar oplossingen voor natuur- en milieuvraagstukken. Dit betekent dat in het proces de betekenissen van feiten, waarden en belangen ter discussie kunnen worden gesteld, dat wordt beoogd hierover overeenstemming te bereiken waarna oplossingsrichtingen worden geformuleerd. Hierdoor kan de interactieve benadering beter tegemoet komen aan de pluriforme en dynamische structuur van de huidige samenleving. Verder wordt recht gedaan aan de in de nota NVM geformuleerde medeverantwoordelijkheid van burgers, ondernemers, bestuurlijke én maatschappelijke organisaties voor natuur en landschap, omdat betrokkenen op basis van gelijkwaardigheid participeren in de ontwikkeling en uitwerking van natuurbeleid. Op deze wijze is het ook

⁸ (ervarings)kennis, inzichten, vaardigheden en ontwerpen

niet langer nodig om achteraf draagvlak voor beleid te verwerven. Integendeel het draagvlak ontwikkelt zich gaande weg in het interactieve beleidsproces.

Omdat *NME tot 2010* beoogt de effectiviteit en de doorwerking van NME en het NME-beleid in concrete (beroeps)praktijken te vergroten, kan op basis van bovenstaande worden gesteld dat deze ambities –dit geldt overigens ook voor de ambities in de nota NVM- alleen kunnen worden gerealiseerd indien de (rijks)overheid de ontwikkeling van interactieve beleidsprocessen expliciet ter hand neemt. Dit betekent dat *NME tot 2010* speerpunten dient te ontwikkelen waarmee zowel op een interactieve wijze invulling kan worden gegeven aan NME-beleid, als aan de ontwikkeling en realisatie van NME-producten. In paragraaf 6 worden hiervoor voorstellen geformuleerd.

Pluriformiteit

In de nota zijn de implicaties van het pluriforme karakter van onze samenleving nauwelijks tot uitdrukking gebracht. Dit terwijl het pluriforme aspect expliciet in de nota is gebracht door te spreken over het belang van mensenwensen in relatie tot natuur én door het gebruik van multi-interpretabele concepten. Bovendien spelen in de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid een diversiteit in natuurbeelden en in opvattingen over (natuur)feiten en (natuur)waarden, conflicterende belangen en oplossingsrichtingen een rol.

Multi-interpretabele concepten

In de nota worden concepten als natuur, landschap, leefbaar en duurzaam gehanteerd als verwijzing naar een neutrale (objectieve) en duidelijk te omschrijven werkelijkheid. In dagelijkse praktijken echter zijn de betekenissen van deze concepten allerm minst eenduidig te noemen. Betekenissen worden mede ontleend aan de praktijk waarin concepten worden gehanteerd en dit betekent dat tussen praktijken interpretatieverschillen kunnen ontstaan. Betekenisverlening vindt in een (beroeps)praktijk plaats door de communicatie tussen en het gezamenlijk handelen van betrokkenen. Betekenissen worden geconstrueerd in de specifieke context waarin mensen deze hanteren. Hierdoor zijn concepten tussen (beroeps)praktijken niet zonder meer uitwisselbaar. De betekenis van een concept is echter geen statisch gegeven. Omdat betekenisverlening ontstaat door met elkaar communicerende en handelende mensen, is deze aan verandering onderhevig. Dergelijke veranderingen kunnen plaatsvinden door de communicatie en samenwerking in een specifieke beroepspraktijk te versterken en te verbreden.⁹

Competentiebeschrijvingen

Omdat in de nota verantwoordelijkheden en taken (rollen) voor verschillende groepen actoren staan omschreven, vraagt de opdrachtgever naar competentiebeschrijvingen voor deze doelgroepen en naar mogelijkheden voor NME om een bijdrage te leveren aan competentieontwikkeling. Het betreft de volgende groepen actoren: overheden, bedrijfsleven, een aantal bedrijfssectoren, terreinbeheerders, overige partners in natuurbeheer (maatschappelijke organisaties en vrijwilligers actief betrokken bij natuur en landschap) en burgers. Met het oog op de omschreven vraagstelling worden een viertal knelpunten signaleerd.

Ten eerste is het merendeel van de genoemde doelgroepen te breed geformuleerd waardoor een gemeenschappelijke identiteit ontbreekt. Dit terwijl een groep zich juist manifesteert op

⁹ Vergelijk: Oers, B. & W.L. Wardekker. 1997. De cultuurhistorische school in de pedagogiek. In: Miedema, S. (red). *Pedagogiek in meervoud. Wegen in denken over opvoeding en onderwijs*. Houten/Diegem. Bohn Stafleu Van Loghum.

basis van een te onderscheiden identiteit. Met andere woorden: het gaat om nog niet gedefinieerde groepen; het is immers niet duidelijk voor 'wie' de competentiebeschrijvingen precies zijn bedoeld.

Ten tweede geldt voor bedrijven, overheden en voor bestuurlijke, maatschappelijke en/of terreinbeherende organisaties dat competentiebeschrijvingen zijn gerelateerd aan de doelstellingen van deze organisaties. Een competentiemodel wordt in organisaties als instrument gebruikt om de doel- en taakstelling (de visie en missie) beter te kunnen realiseren. Het is de vraag of de doelen van de nota NVM (en de hieruit voortvloeiende verantwoordelijkheden en taken) zonder meer hierbij aansluiten. Indien dit niet het geval is, dient hierover eerst consensus te ontstaan, wil competentieontwikkeling ten behoeve van natuurbeleid zinvol zijn.

Ten derde dient de specifieke expertise, de spilactiviteiten van de organisatie en de hieraan verbonden kwalificaties van de medewerkers in de competentiebeschrijvingen tot uitdrukking te worden gebracht. Dergelijke omschrijvingen dienen in nauw overleg met werkvelddeskundigen tot stand te komen omdat alleen op deze wijze de praktijk -zo goed als mogelijk- kan worden weergegeven.

Ten vierde klinkt in de vraagstelling het OVO-model (Onderzoek, Voorlichting en Onderwijs) door dat gekoppeld is aan een lineair beleidsconcept. Een belangrijk knelpunt van dit model is dat een goede afstemming tussen ontwikkelaars en ontwerpers enerzijds en de betrokken doelgroepen anderzijds ontbreekt. Hierdoor kunnen beoogde ontwikkelingen stagneren. In het onderzoek van Van Loosdrecht¹⁰ -dat is bedoeld om de professionalisering en kwaliteitszorg in de NME-sector een stimulerende impuls te geven- wordt dit indirect zichtbaar. Geconstateerd wordt het volgende:

Door alles wat er afgelopen jaren aan ervaring en kennis is opgedaan en aan materialen en instrumenten is ontwikkeld, zijn er voldoende mogelijkheden om aan de eigen professionalisering te werken. Het aanbod is aanwezig, zowel binnen als buiten de sector. Ook ten aanzien van de verbreding naar Leren voor Duurzaamheid zijn er via landelijke en provinciale projecten en initiatieven veel mogelijkheden voor de NME-sector om zich te ontwikkelen en te professionaliseren (p. 8).

Ondanks dit aanbod wordt in het onderzoek geconcludeerd dat de professionalisering van het NME-veld moeizaam op gang komt. De vraag of het huidige aanbod voldoende aansluit bij de behoeften en wensen van de praktijk wordt echter niet gesteld. Eerder werd er al op gewezen dat kennis (en dus ook materialen en instrumenten) niet zo maar vanuit de ene in de andere (beroeps)praktijk hanteerbaar en dus bruikbaar is. Hiervoor dient kennis eerst door de betrokkenen te worden gecontextualiseerd in en voor de eigen praktijk. Blijkbaar levert dit proces met het huidige aanbod problemen op, waardoor de verwachte ontwikkelingen en professionalisering uit blijven.

Omdat gevraagd wordt naar competentiebeschrijvingen en naar mogelijkheden voor NME om een bijdrage te leveren aan competentieontwikkeling, zijn deze constatering relevant. Het maakt duidelijk dat ook voor competentiebeschrijvingen en -ontwikkeling een interactief proces nodig is. In dit proces dienen betrokkenen te worden uitgenodigd om gezamenlijk inhoud en vorm te geven aan een functioneel gebruik van een competentiemodel in de betreffende organisatie. Externe (ervarings)deskundigen kunnen hierbij een ondersteunende rol vervullen.

Verder kan worden geconcludeerd dat indien NME-actoren in staat én bereid zijn om een bijdrage te leveren aan competentieontwikkeling, het tevens nodig is dat potentiële doelgroepen het belang van NME definiëren en erkennen; alleen dan kunnen de interventies betekenisvol zijn.

¹⁰ Loosdrecht, M. 2002. *Voorstel voor invulling van het speerpunt 'Professionalisering en kwaliteitszorg in de NME sector'* Onderdeel van het landelijke programma Leren voor Duurzaamheid. Amsterdam. Bureau Vanloosdrecht (concept)

5. NME in de nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur'

Op basis van verschillende notities over NME in de nota NVM wordt de functie van NME als volgt omschreven:

Functie NME in de nota NVM

NME ondersteunt als communicatie en/of procesinstrument het natuurbeleid, informeert de betrokkenen en versterkt de maatschappelijke betrokkenheid bij en het maatschappelijke debat over het beleid (p.34 en p. P-52).

Op basis van deze functie worden aan NME de volgende drie taken gesteld:

1. NME maakt kennis, houding, vaardigheden en waardevorming over natuur beschikbaar en toegankelijk. Dit dient te leiden tot meer inzicht, een grotere betrokkenheid en een versterkte inzet van burgers en actoren (p. P-52).
2. NME verbreedt het leergebied tot leren over duurzaamheid (p. P-52).
3. NME richt zich op nieuwe doelgroepen, zoals diverse bedrijfstakken en maatschappelijke actoren (p. P-52).

De functieomschrijving past in een instrumentele benadering van beleidsontwikkeling en -realisatie. Gezien de knelpunten die met een dergelijke beleidsvoering kunnen ontstaan, is het nodig de relatie tussen NME en de nota NVM te herformuleren en wel vanuit een interactief perspectief. Het betreft de wijze waarop NME een bijdrage kan én NME-actoren willen en kunnen leveren aan een interactieve ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid.

5.1 NME en interactief natuurbeleid

Met natuurbeleid beoogt een (internationale) gemeenschap antwoorden te formuleren op vraagstukken die bestaan over de kwaliteit van het leven en de leefomgeving hier en elders. Deze vraagstukken zijn gerelateerd aan het verleden en gericht op een (nabije) toekomst.

De vraagstukken komen voort uit de wijze waarop in (internationale) sociale verbanden inhoud en vorm is en wordt gegeven aan de omgang van mensen (collectief gezien) met natuur, aan relaties tussen mensen (collectief gezien) en de natuur én aan de wijze waarop mensen hun onderlinge relaties regelen. In de antwoorden van de gemeenschap op deze vraagstukken worden interpretaties van de samenhang tussen natuur, milieu en samenleving tot uitdrukking gebracht.

In een interactieve benadering van beleidsvorming worden belanghebbenden uitgenodigd deel te nemen aan een traject waarin de betrokkenen al lerend (over andere belangen, andere morele sferen, andere handelingsperspectieven et cetera) en onderhandelend tot beleidsontwikkeling komen. Vervolgens dienen de beleidsvoornemens te worden geoperationaliseerd in de betrokken praktijken, wat eveneens al lerend (over nieuwe taken, nieuwe doelgroepen, nieuwe vaardigheden, nieuwe organisatiestructuren et cetera) en onderhandelend tot stand zal worden gebracht. Dit betekent dat leren zowel in de fase van beleidsontwikkeling als in de realisatiefase een sleutelfunctie vervult. Deze leerprocessen blijven voor een groot deel impliciet en kunnen door middel van doelgerichte interventies worden gestimuleerd en ondersteund. De omschrijving 'doelgerichte interventies' verwijst naar activiteiten (korte cursus, workshop, intervisie, begeleid ontwerpen, back casting, et cetera) die specifiek zijn gericht op knelpunten die in een interactief beleidsproces kunnen ontstaan en beogen hiervoor oplossingen/ondersteuning te bieden.

Het beleidsproces wordt tevens bevorderd indien betrokkenen in algemene zin zijn toegerust om op een autonome en verantwoorde wijze deel te nemen aan maatschappelijke processen ten behoeve van duurzame leefbaarheids/natuur- en milieukwesties. Het betreft onder meer

een basale kennis¹¹ van natuur en natuurlijke processen, van relaties tussen natuur en mensen (collectief gezien) en van de samenhang tussen natuur en de wijze waarop mensen hun onderlinge verhoudingen regelen. NME -zoals in paragraaf 3.1 beschreven- kan hieraan een waardevolle bijdrage leveren omdat de geformuleerde doelen en leerinhouden aansluiten bij de vragen en opgaven van natuurbeleid.

Dit betekent dat de betekenis van NME enerzijds ligt in een algemeen vormende taak waarmee wordt beoogd dat mensen individueel en collectief gezien, hun medeverantwoordelijkheid voor natuur en milieu én de hieraan gerelateerde maatschappelijke vraagstukken willen en kunnen nemen.

Anderzijds is de betekenis van NME gelegen in haar bijdrage aan doelgerichte interventies die interactief met potentiële doelgroepen worden ontworpen en uitgewerkt ter ondersteuning van specifieke beleids- en/of praktijkontwikkelingen. De NME-interventies zijn gerelateerd aan specifieke expertises (bijvoorbeeld op het gebied van leerinhouden en werkvormen) die NME-actoren hebben ontwikkeld en/of willen en kunnen ontwikkelen ten behoeve van het leergebied NME.

Op basis van beschikbaar onderzoeksmateriaal¹² is de verwachting dat de huidige NME-sector (collectief gezien) onvoldoende is toegerust om beide taken te vervullen. Deze verwachting is gebaseerd op een vijftal indicaties:

- Ondanks het feit dat ecologische basisvorming een belangrijk onderdeel is in veel NME-praktijken beschikken grote groepen mensen niet over elementaire kennis van de natuur. Deze kennis is echter nodig, wil inzicht kunnen ontstaan in de samenhang tussen natuur, milieu en samenleving. Dit betekent dat onderzoek dient te worden hoe dit kan worden verbeterd en op welke wijze NME hieraan een bijdrage wil en kan leveren.
- In verschillende NME-praktijken wordt NME niet als vanzelfsprekend opgevat als een leergebied dat gaat over de relaties tussen mensen (collectief gezien) en de natuur én de wijze waarop relaties tussen mensen onderling van invloed zijn op huidige natuur- en milieukwesties. Uit de afgenomen interviews blijkt dat in verscheidene NME-praktijken bewust een onderscheid wordt gemaakt tussen natuureducatie en milieueducatie, en deze opvatten als aparte vormingsgebieden. Dit betekent dat huidige NME-activiteiten maar ten dele zijn gerelateerd aan de vraagstukken van het natuurbeleid.
- Een instrumentele benadering van NME is ook terug te vinden in verschillende NME-praktijken. Dit betekent dat een omslag naar een interactief perspectief niet zo maar kan en zal plaatsvinden.
- Uit de interviews bleek verder dat NME-actoren een behoefte hebben aan professionalisering en expertiseontwikkeling gerelateerd aan aspecten in de hier omschreven functies (bijvoorbeeld ten aanzien van het thema 'duurzaamheid' en met betrekking tot het werken met 'nieuwe' doelgroepen). Deze mogelijkheden dienen te worden geboden, willen NME-actoren de beschreven functies kunnen vervullen.
- In huidige NME-praktijken is het niet vanzelfsprekend het individuele en collectieve aspect in het handelen van mensen tot uitdrukking te brengen en hierin de verschillende rollen (werkgever, werknemer, vertegenwoordiger maatschappelijke organisatie, wethouder, politicus, ouder, et cetera) te betrekken die mensen in het maatschappelijk verkeer vervullen.

¹¹ inclusief ervaringen, inzichten, waarden en handelingsmogelijkheden

¹² In het kader van een onderzoek naar de doelen en doelgroepen van een Nationaal Natuureducatie Centrum (Hovinga 2002) zijn in 2001 een twintigtal actoren geïnterviewd die direct en indirect betrokken zijn bij NME. In de interviews is ondermeer gesproken over (mogelijke) taakstellingen van NME, huidige knelpunten en professionaliseringsbehoeften in het NME-werkveld, en over het concept 'duurzaamheid' in relatie tot NME. Daarna is aanvullend literatuuronderzoek verricht.

6. Op weg naar bouwstenen voor *NME tot 2010*

Op basis van de resultaten van de beschreven analyse wordt een aanzet gegeven voor de invulling van *NME tot 2010* door bouwstenen te formuleren voor NME-beleid.

Een open dialoog

Gezien het complexe en pluriforme karakter van onze samenleving is het nodig om de meer statische invulling (en uitwerking) van NME en NME-beleid te vervangen door een werkwijze waarin de dynamiek van de samenleving tot uitdrukking wordt gebracht. Daarom wordt voorgesteld om NME en NME-beleid verder te ontwikkelen vanuit een interactief perspectief. Dit betekent dat innovaties van NME op basis van een voort durende en gelijkwaardige dialoog tussen zowel praktijk- als theoriegeoriënteerde NME-actoren én (potentiële) doelgroepen tot stand dienen te komen en hierdoor mede aan de praktijk zijn ontleend.

Eerste bouwsteen

NME tot 2010 initieert zowel de interactieve benadering voor de beleidsontwikkeling van NME als de ontwikkeling van NME-activiteiten. Voor beide aspecten geldt dat kennis en initiatieven dienen te worden ontwikkeld waarmee deze processen ingang kunnen worden gezet. Enkele mogelijkheden hiertoe worden hieronder nader uitgewerkt.

Werken met een standaard

Ontwikkeling en innovatie vinden niet in het luchtledige plaats maar zijn gerelateerd aan een kwaliteitsbegrip; beide concepten vooronderstellen immers -althans in deze context- een verbetering ten opzichte van de huidige situatie. Dit kwaliteitsbegrip dient te worden geëxpliciteerd en onderschreven door de sector. Hieruit zijn kwaliteitscriteria af te leiden op basis waarvan huidige NME-praktijken kunnen worden beoordeeld en innovaties kunnen worden geïnitieerd.

In Hovinga et al. (2000) is een voorstel geformuleerd aan de NME-sector¹³ om het kwaliteitsbegrip in de vorm van een standaard te expliciteren. In het rapport (p.16) is een duidelijk onderscheid gemaakt tussen enerzijds standaardisering, waarbij het kwaliteitsbegrip op een instrumentele en technocratische wijze wordt geformuleerd en is gebaseerd op een beheersingsmotief binnen een bureaucratische cultuur. En anderzijds *standards of practice*, waarbij het kwaliteitsbegrip op een dynamische en interactieve wijze wordt geformuleerd en is gebaseerd op een professionaliseringsmotief.

In het rapport is gekozen voor *standards of practice*. Deze werkwijze biedt goede aanknopingspunten om de hierboven geformuleerde stellingname te operationaliseren.

Een standaard omschrijft gedeelde uitgangspunten, kernbegrippen en waarden en is bedoeld als reflectie-instrument op huidige beleidsplannen en educatieprogramma's én als vertrekpunt van waaruit nieuw beleid of een nieuw programma wordt ontwikkeld (p. 36).

Een standaard dient samen met de NME-sector te worden ontwikkeld en uiteindelijk door de sector te worden onderschreven. Dit biedt de gelegenheid om vragen die in de NME-sector leven omtrent NME-doelen en -leerinhouden nader uit te werken, de verhouding tussen NME en de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid te omschrijven én het thema 'duurzaamheid' in het werkveld van NME te positioneren.

Een standaard levert de sector uiteindelijk een gedeelde taal die zorg draagt voor samenhang en kan een bewuste, professionele en op kwaliteit gerichte houding stimuleren.

¹³ De NME-sector wordt breed opgevat; het betreft theorie-, beleidsmatig-, en praktijkgerichte actoren die betrokken zijn bij NME (duurzaamheidseducatie).

Omdat het abstractieniveau van een standaard hoog is en dus ver verwijderd is van de veelvormige praktijk, is het nodig deze te operationaliseren voor specifieke NME-praktijken. Naast de vraag wat willen en beogen we (collectief gezien), worden nu ook vragen gesteld naar de haalbaarheid en de keuzen die in organisaties moeten worden gemaakt. Er is hier een grote, maar niet oneindige speelruimte voor diversiteit (p. 48). Op dit niveau ontstaan beleidsdocumenten, richtlijnen voor educatieve programma's of functioneringsgesprekken, didactische modellen, et cetera. Deze documenten worden ontwikkeld door de organisatie zelf met ondersteuning van (ervarings)deskundigen en zijn getoetst aan de standaard én de betreffende NME-praktijk.

Tweede bouwsteen

Het rapport 'Werken met standaarden' biedt aanknopingspunten om de inhoud en vormgeving van NME tot 2010 op een interactieve wijze uit te werken. Dit kan door op de eerste plaats een traject te ontwikkelen waarbij de NME-sector wordt uitgenodigd om het kwaliteitsbegrip (wat beoogt NME en welke criteria worden hiervoor gehanteerd?) te operationaliseren in een standaard. Huidige thema's die in de NME-sector spelen, zoals de relatie tussen NME en Duurzaamheid, worden hierin uitgewerkt. Ten tweede dient de functie en taak van de standaard te worden be- en onderschreven. Op de derde plaats ten slotte dient een traject te worden ontwikkeld dat NME-actoren stimuleert en ondersteunt om op organisatieniveau invulling te geven aan de standaard.

Doelgroepontwikkeling

Omdat het kabinet de samenleving in al haar geledingen wil betrekken bij natuurbeleid en aan wil spreken op de eigen verantwoordelijkheid voor natuur, treft de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid grote groepen (zo niet alle) mensen handelend/werkzaam in uiteenlopende (beroeps)praktijken. In de nota NVM komt dit tot uitdrukking in de doelgroepomschrijving; overheden, bedrijfsleven, een aantal bedrijfssectoren, terreinbeheerders en overige partners in natuurbeheer waaronder maatschappelijke organisaties en burgers worden als doelgroepen onderscheiden.

Deze doelgroepen worden niet nader gedefinieerd. Een goede doelgroepomschrijving is echter nodig, willen NME-actoren in staat zijn om activiteiten te ontwikkelen die goed zijn afgestemd op de vragen/behoefte van de doelgroep en gericht zijn op de verdere ontwikkeling van de betreffende (beroeps)praktijk.

Derde bouwsteen

Voor de ontwikkeling van zinvolle doelgerichte interventies dienen de doelgroepen nader te worden omschreven. Omdat tevens van belang is dat NME-actoren mogelijkheden zien om met deze doelgroepen te werken én potentiële doelgroepen de waarde van NME definiëren en erkennen, zou NME tot 2010 gericht moeten zijn op doelgroepontwikkeling. Hiermee wordt bedoeld dat een traject ontworpen wordt waarin ten eerste verschillende (beroeps)praktijken duidelijker van elkaar worden onderscheiden. Dit resulteert in bruikbare doelgroepomschrijvingen. Ten tweede, de (beroeps)praktijken worden gestimuleerd om hun verantwoordelijkheden en taken voor natuur en milieu te beschrijven en eventuele knel- en aandachtspunten te formuleren. Ten derde, NME-actoren worden uitgenodigd om hun doelgroepen nader te omschrijven en vernieuwende initiatieven -gericht op de ontwikkeling van een vraaggericht en een contextspecifiek aanbod- worden beloond met professionele ondersteuning en deskundig advies. Ten vierde, pilotprojecten worden geïnitieerd waarin NME-actoren doelgerichte NME-interventies ontwikkelen en uitvoeren met en voor praktijken, en ten behoeve van de gesignaleerde knel- en aandachtspunten in die praktijken.

Contextualiseren

Concepten als natuur, landschap, leefbaar en duurzaam worden zowel in NME als in de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid regelmatig gebruikt. De betekenissen die aan deze concepten worden gegeven, blijven echter veelal impliciet. Dit terwijl de betekenisverlening in het dagelijkse leven veelvormig is, waardoor zeer weerbarstige discussies kunnen ontstaan tussen belangengroepen omdat men elkaar niet of slechts moeizaam verstaat.

Betekenisverlening is een dynamisch proces; betekenissen veranderen door reflectie op het begrip binnen de eigen praktijkcontext én door communicatie en samenwerking met anderen buiten het eigen praktijkveld. Door reflectie op de betekenis van een concept (bijvoorbeeld natuur) in de eigen context en deze te vergelijken met andere betekenissen in andere contexten kan het concept worden gedecontextualiseerd. Decontextualisatie wil zeggen dat het concept op een hoger abstractieniveau wordt omschreven. Indien betrokkenen uit verschillende (beroeps)praktijken consensus kunnen bereiken over de betekenis van een concept, is het beter mogelijk een vruchtbare discussie te voeren over bijvoorbeeld mogelijke oplossingsrichtingen voor aan natuur en milieu gerelateerde maatschappelijke vraagstukken. Met andere woorden: de communicatie tussen en de samenwerking met andere (beroeps)praktijken kan worden bevorderd door in gezamenlijk overleg concepten te omschrijven.

Deze meer abstracte omschrijvingen staan echter verder af van concrete praktijksituaties. Dit betekent dat vanuit de bereikte consensus aan een concept opnieuw betekenis moet worden gegeven in en voor de eigen (beroeps)praktijk. Met andere woorden: het abstracte concept dient opnieuw te worden gecontextualiseerd wil het in concrete praktijksituaties bruikbaar zijn.

Omdat multi-interpretabele concepten een belangrijk knelpunt vormen in de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid, is het nodig dat in NME zorgvuldig aandacht wordt besteed aan het contextualiseren van concepten op verschillende abstractieniveaus.

Vierde bouwsteen

NME-interventies zijn mede gericht op het contextualiseren van concepten op verschillende abstractieniveaus. Omdat deze werkwijze onder NME-actoren niet zonder meer bekend kan worden verondersteld, is expertiseontwikkeling op dit vlak nodig.

Competentieontwikkeling, wilskracht en sensitiviteit

Competentiebeschrijvingen en dus ook NME-interventies ten behoeve van competentieontwikkeling zijn gerelateerd aan de verantwoordelijkheden en taken die de betrokken doelgroepen voor hun praktijken formuleren.

Competenties worden veelal opgevat en geoperationaliseerd als bekwaam- en/of vaardigheden, ook indien waarden en attitude hieruit deel maken. In Klop & Le Rütte (2002, p. 12) worden competenties als volgt omschreven:

Competenties zijn persoonlijke bekwaamheden waarover iemand beschikt en die men op verschillende manieren kan hebben ontwikkeld of verkregen. Competenties duiden op het samenhangend geheel van (vak)kennis, handelingsvaardigheden en andere persoonlijke kwaliteiten of attitude. Competenties zijn de vermogens van een individu die hem in staat stellen op een adequate wijze taken uit te voeren.

In dergelijke beschrijvingen staat het handelen centraal. Echter de competenties dienen ook op 'juiste' momenten te worden ingezet. Dit betekent dat naast het kunnen, het willen en het aanvoelen eveneens belangrijk zijn. Met andere woorden: competentieontwikkeling alleen – indien een competentie wordt opgevat als bekwaam- en/of vaardigheid- is niet afdoende.

Het handelen van mensen -en het functioneren van organisaties/ondernemingen- wordt mede bepaald door waarden, passie, motivatie en sensitiviteit. Dit betekent dat competentieontwikkeling gepaard dient te gaan met de ontwikkeling van wilskracht en sensitiviteit (zie paragraaf 3.1).

Vijfde bouwsteen

De in bouwsteen 3 genoemde verantwoordelijkheden en taken dienen te worden geoperationaliseerd in competenties. Doelgerichte NME-interventies kunnen de praktijken ondersteunen bij de ontwikkeling van deze competenties. In de interventies dienen ook wilskracht en sensitiviteit tot uitdrukking te worden gebracht.

Omdat in het werkveld nog weinig ervaring aanwezig is met de ontwikkeling van praktijkspecifieke interventies ten behoeve van competentieontwikkeling, dient op dit vlak expertise ontwikkeling plaats te vinden.

Nationaal Natuureducatie Centrum

In het kader van de uitvoering van de provinciale beleidsnota *Veluwe 2010* heeft de Provincie Gelderland het voornemen om een Nationaal Natuureducatie Centrum (NNC) te ontwikkelen. Onlangs is het rapport *Op zoek naar de open niche. Doelen en doelgroepen van het Nationaal Natuureducatie Centrum*¹⁴ verschenen. De hierin beschreven doel- en taakstelling van het NNC is –indien de Provincie Gelderland hiervoor kiest- betekenisvol voor zowel de nota *NVM* als voor *NME tot 2010* omdat ten eerste de voorgestelde activiteiten van het NNC een ondersteunende rol kunnen vervullen in de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid en in de verdere professionalisering van de NME-sector. Ten tweede kunnen de activiteiten van het centrum een initiërende en ondersteunende functie vervullen ten behoeve van de uitwerking van de hierboven beschreven bouwstenen.

Zesde bouwsteen

Door de hierboven voorgestelde ontwikkelingen aan te laten sluiten bij het initiatief van het NNC kan een concrete mogelijkheid ontstaan om innovatieve kansen voor de NME-sector en daarmee ook voor participanten in de ontwikkeling en realisatie van natuurbeleid te verzilveren. Hiervoor dient eerst meer duidelijkheid te ontstaan over de keuzen die met het oog op 'NME tot 2010' worden gemaakt. Verder dienen de doel- en taakstellingen van het NNC te worden geoperationaliseerd en dient de functie van het NNC ten opzichte van andere NME-actoren (inclusief de overheid) te worden bepaald. Vervolgens dient expertiseontwikkeling plaats te vinden zodat het NNC een innoverende, stimulerende en ondersteunende functie kan gaan vervullen ten behoeve van natuurbeleid en de NME-sector.

¹⁴ Hovinga, D. 2002. *Op zoek naar de open niche. Doelen en doelgroepen van het Nationaal Natuureducatie Centrum*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Literatuur

- Aarts, N. 1998. *Een kwestie van natuur*. Proefschrift. Wageningen: Wageningen Universiteit Research.
- Bjørnavold, J. 2000. *Making learning visible. Identification, assessment and recognition of non-formal learning in Europe*. Cedefop – European Centre for the Development of Vocational Training. Thessaloniki: Pylea.
- Boersma, K. & M. Hulsbeek. 2000. *Evaluatie en beoordeling van inhoudelijk medewerkers van het kenniscentrum*. Concept. Enschede. Stichting Leerplanontwikkeling.
- Boersma, K. TH. 1995. Constructivisme en curriculum. *Pedagogisch Tijdschrift*. 20, (4/5), pp. 247-262.
- Boersma, K. 2002. *Cultuurhistorische fundering van een visie op leren*. Utrecht: interne publicatie.
- CTO/ In dienst van de democratie. <http://www.toekomst-comm.nl>
- Derkzen, P.H.M., R.J.M. le Rütte & J.W.G. Geerligs. 2002. *De spagaat van Natuurbeleid: doelen en werking*. Literatuurstudie over de werking van het sociaal instrumentarium van natuur als kennisintensief beleidsterrein. Wageningen: STOAS Onderzoek.
- Dyck, M. & F. Studulski. 1994. *Schools en buitenschools*. Utrecht: Adviesraad voor het Onderwijs. ARO Werkdocument 15.
- Hovinga, D. 2002. *Op zoek naar de open niche. Doelen en doelgroepen van het Nationaal Natuureducatie Centrum*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Hovinga, D., C. van den Berg & K. Both in samenwerking met M. Margadant-van Arcken. 2000. *Werken met standaarden: een perspectief. Kwaliteitscriteria voor doelen, didactiek en leerinhouden van Natuur- en Milieu-Educatie*. Amsterdam: Bureau NME-diensten/IVN.
- Hulshof, M., A. van Rheede en G. Frederiks. 1998. *Het NME-werkveld naar 2004. Vernieuwing binnen of buiten de gouden koorden?* Werkdocument IKC Natuurbeheer nr W-169. Wageningen: Informatie- en kenniscentrum Natuurbeheer. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
- Jansen, Th.J.M. 1994. *Gedeelde verschillen. Algemene volwassenenvorming in een veelvormige wereld*. Den Haag: VUGA. Proefschrift Nijmegen.
- Jickling, B. & Spork, H. 1998. Education for the environment: a critique. *Environmental Education Research*, 4(3), pp. 309-327.
- Klop, P. & R.J.M. Le Rütte. 2002. *Doorwerking Nota 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur' naar het onderwijs*. Dronten/Wageningen: DLV Groen & Ruimte, STOAS Onderzoek.
- Landelijk Ambitie Statement. 2000. *Programma leren voor Duurzaamheid*. Opgesteld conform de kanttekeningen van de stuurgroep Leren voor Duurzaamheid.
- Lemaire, T. 2002. *Met open zinnen. Natuur, landschap, aarde*. Amsterdam: Ambo.
- Lijmbach, S., M. Broens & D. Hovinga in samenwerking met M. Margadant- van Arcken. 2000. *Duurzaamheid als leergebied; Conceptuele analyse en educatieve uitwerking*. Utrecht: CDß press vol. 36.
- Lijmbach, S., M. Margadant- van Arcken, K. van Koppen & A. Wals. 2002. "Your view of nature is not mine!": Learning about pluralism in the classroom. *Environmental Education Research*, 8(2), pp. 121-135.
- Loosdrecht, M. 2002. *Voorstel voor invulling van het speerpunt 'Professionalisering en kwaliteitszorg in de NME sector'* Onderdeel van het landelijke programma Leren voor Duurzaamheid. Amsterdam. Bureau Vanloosdrecht (concept)
- Margadant- van Arcken, M. 2001. Environmental literacy: Re-examing the justifications and objectives of environmental education in the context of a risk society. In: Jong, de O., E. Savelsbergh & A. Alblas. *Teaching for Scientific Literacy. Context, Competency, and Curriculum*. Utrecht: CDß press vol. 38, pp. 5-14.
- Margadant-van Arcken, M. & C.S. van den Berg. 2000. *Natuur in pluralistisch perspectief. Theoretisch kader en voorbeeldmateriaal voor het omgaan met een veelheid aan natuurbeelden*. Utrecht: CDß press vol. 35.

- Margadant-van Arcken, M. 2000. *NME en de vraagstukken van de Groene Ruimte*. Position Paper voor het evaluatieproject van het DWK/DLO-programma 314 Mens en Draagvlak in de Groene Ruimte. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 2002. *Verzoek onderzoek naar NME tot 2010 in het kader van het nieuwe natuurbeleid*. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 2002. *Opdracht onderzoek NME tot 2010*. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 2000. *Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur*. Nota natuur, bos en landschap in de 21ste eeuw. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. 1999. *NME 21: Leren voor een duurzame samenleving*. Educatie Agenda 21: natuur- en milieu-educatie vanaf 2000. Den Haag: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.
- Natuurplanbureau. 2001. *Natuur en landschap vragen samenhang in beleid. Samenvatting Natuurbalans 2001*. De Bilt: RIVM
- Oers, B. & W.L. Wardekker. 1997. De cultuurhistorische school in de pedagogiek. In: Miedema, S. (red). *Pedagogiek in meervoud. Wegen in denken over opvoeding en onderwijs*. Houten/Diegem. Bohn Stafleu Van Loghum
- Oers, van B. 1998. From context to contextualizing. *Learning and Instruction*. 8, (6), pp.473-488.
- Perkins, D., S. Tishman, R. Ritchhart, K. Donis & A. Andrade. 2000. Intelligence in the Wild: A Dispositional View of Intellectual Traits. In: *Educational Psychology Review*, Vol. 12, No. 3.
- Perkins, D.N., E. Jay & S. Tishman. 1993. Beyond abilities: a dispositional theory of thinking. In: *Merrill-Palmer Qu.* 39(1):1-21 / <http://learnweb.harvard.edu>
- Programma-management Leren voor Duurzaamheid. *Het programma 'Leren voor Duurzaamheid'*. Een introductie. Amsterdam: NCDO
- Provincie Gelderland. 2000. *Veluwe 2010 een kwaliteitsimpuls*. Arnhem: Provincie Gelderland.
- Raad voor het Landelijk Gebied. 2001. *De natuur van het draagvlak*. Advies over versterking van de politiek-maatschappelijke basis voor natuurbeleid. Amersfoort: RLG 01/2
- Raad voor het Landelijk Gebied. 1998. *Natuurbeleid dat verder gaat ...*. Amersfoort: RLG 98/8.
- Raaij van, R. 2002. *Haalbaarheidsstudie Nationaal NME Centrum (NNC) op de Veluwe*. Interne publicatie DN-LNV.
- RMNO & NRLO. 2000. *Natuur over de drempel*. Kennis en kennisinfrastructuur voor natuur, bos en landschap aan het begin van de 21^e eeuw. Rijswijk: RMNO nummer 143/NRLO nummer 2000/1.
- Smeyers, P. 1996. Over vertrouwen en zorg als morele en als pedagogische basisconcepten. In: *Pedagogisch Tijdschrift*, jrg 21, nr. 1, 48-68.
- Smeyers, P. 1996. Besprekingsartikel: een feministische visie op ethiek en pedagogiek: Nel Noddings' Ethics of Care. In: *Pedagogisch Tijdschrift*, jrg 21, nr. 1, 69-79.
- Tishman, S. & A. Andrade. *Thinking dispositions: a review of current theories, practices, and issues*. <http://learnweb.harvard.edu>
- Van Kempen onderzoek en advies. *Toolkit leren voor duurzaamheid*. Amsterdam: NCDO.
- Veld, in 't. R.J. (red.) 2000. *Willens en wetens. De rollen van kennis over milieu en natuur in beleidsprocessen*. Rijswijk: RMNO. Utrecht: Uitgeverij Lemma BV.
- Weelie, D. 2001. Contextualizing biodiversity. In: Jong, de O., E. Savelsbergh & A. Alblas. *Teaching for Scientific Literacy. Context, Competency, and Curriculum*. Utrecht: CDß press vol. 38, pp. 99-116.
- Wijffels, B. et.al. 2002. *'De kroon' op het werk. De rol van leerprocessen in het streven naar een duurzame samenleving*. Essaybundel in het kader van het programma 'Leren voor duurzaamheid'. Amsterdam: Programma Leren voor Duurzaamheid/NCDO.

<http://habits-of-mind.net>

<http://learnweb.harvard.edu>

<http://www.lerenvoorduurzaamheid.info>

<http://www.nme-rotonde.nl>

<http://www.stibco.nl>